

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.68>

НЕВРЕГУЛЬОВАНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД: МІЖ РЕФОРМОЮ І ЗАГРОЗАМИ ДЛЯ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ

Коломієць П.В.,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва і права
Полтавського державного аграрного університету
ORCID: 0000-0002-3155-0393
e-mail: hotrod911@gmail.com*

Коломієць П.В. Неврегульованість господарського законодавства в перехідний період: між реформою і загрозами для податкової безпеки.

Статтю присвячено аналізу впливу скасування Господарського кодексу України на стан економічної та податкової безпеки держави, а саме, дослідження спрямоване на виявлення потенційних ризиків і загроз, які можуть виникнути внаслідок відсутності узгодженості між реформою господарського законодавства та чинною податковою системою, а також на формування науково обґрунтованих пропозицій щодо збереження функціональної стійкості податково-фінансової системи України в умовах воєнного часу та подальшої відбудови. Розглянуто Закон України від 09.01.2025 року № 4196-IX, який встановлює дату втрати чинності Господарського кодексу України – 28 серпня 2025 року. Обґрунтовано, що Господарський кодекс відіграв фундаментальну роль у правовому регулюванні господарських відносин, забезпечуючи баланс між публічними та приватними інтересами, визначаючи участь держави в економіці та формуючи засади ринкової взаємодії. Підкреслено, що в умовах воєнного стану та економічної нестабільності господарське законодавство повинно залишатися інструментом підтримки економічної безпеки. Виявлено, що, попри внесення змін до 47 законодавчих актів, зміни до Податкового кодексу України відсутні, що створює ризики розбалансування між новим господарсько-правовим підходом та чинною моделлю податкового регулювання. Проаналізовано структурну класифікацію нормативно-правових актів, а також юридичні позиції Конституційного Суду України, в яких господарське право визнається окремою галуззю права. Зроблено висновок про необхідність комплексного перегляду нормативної бази, синхронізованого із стратегічними пріоритетами національної безпеки, зокрема в частині податкової безпеки як фінансового гаранта стійкості держави в умовах війни та післявоєнної відбудови, адже недостатня інтеграція нових підходів до регулювання господарської діяльності з фінансово-податковими механізмами може призвести до зниження ефективності податкової системи, втрат доходів бюджету та послаблення спроможності держави фінансувати свої стратегічні функції. Наголошено, що комплексність, системність і стратегічна обґрунтованість законодавчих змін мають стати запорукою збереження економічного потенціалу та зміцнення податкової безпеки України.

Ключові слова: Господарський кодекс, податкова безпека, економічна безпека, правова система, національні інтереси, законодавство, господарське право, загрози податковій безпеці.

Kolomiiets P.V. Irregularity of business legislation in the transitional period: between reform and threats to tax security.

The article is devoted to the analysis of the impact of the repeal of the Economic Code of Ukraine on the state of economic and tax security of the state, namely, the study is aimed at identifying potential risks and threats that may arise due to the lack of coordination between the reform of economic legislation and the current tax system, as well as at the formation of scientifically based proposals for maintaining the functional stability of the tax and financial system of Ukraine in wartime conditions and subsequent reconstruction. The paper reviews the Law of Ukraine No. 4196-IX of January 9, 2025, which establishes August 28, 2025, as the date when the Commercial Code ceases to be in force. It is argued

that the Code has played a fundamental role in the legal regulation of commercial relations for over two decades, ensuring a balance between public and private interests, defining the state's participation in the economy, and shaping market governance. In the context of martial law and economic instability, commercial legislation must remain an instrument for supporting economic resilience. It is noted that, although amendments were introduced to 47 legislative acts, no changes were made to the Tax Code of Ukraine, which creates risks of disconnection between the new commercial legal framework and the existing tax regulation model. The paper analyzes the classification of Ukrainian legislation and the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine, where commercial law is recognized as a separate legal branch. The conclusion is made about the need for a comprehensive review of the regulatory framework, synchronized with the strategic priorities of national security, in particular in terms of tax security as a financial guarantor of the state's stability in conditions of war and post-war reconstruction, since insufficient integration of new approaches to regulating economic activity with financial and tax mechanisms can lead to a decrease in the efficiency of the tax system, losses of budget revenues, and a weakening of the state's ability to finance its strategic functions. It was emphasized that the comprehensiveness, systematicity, and strategic validity of legislative changes should be the key to preserving the economic potential and strengthening the tax security of Ukraine.

Key words: Commercial Code, tax security, economic security, legal system, national interests, legislation, commercial law, threat to tax security.

Постановка проблеми. У сучасних умовах воєнного стану, економічної нестабільності та необхідності післявоєнного відновлення держави особливої актуальності набуває забезпечення національної економічної та податкової безпеки. Прийняття Закону України від 09.01.2025 року № 4196-IX, яким визначено дату втрати чинності Господарського кодексу України, стало визначальною подією в трансформації правової системи країни. Проте така законодавча ініціатива викликає низку проблемних питань, зокрема щодо забезпечення правової визначеності господарських відносин, збереження інституційного балансу між публічними та приватними інтересами, а також гарантування сталості функціонування податкової системи. У фокусі проблеми опиняється відсутність належної координації між реформою господарського законодавства та податковим регулюванням, що створює потенційні ризики для податкової безпеки як структурного елементу фінансової безпеки держави. У зв'язку з цим виникає потреба у всебічному дослідженні правових наслідків скасування Господарського кодексу України з позицій збереження економічної та податкової стабільності країни.

Метою даної статті є аналіз правових, економічних та інституційних наслідків скасування Господарського кодексу України у контексті забезпечення економічної та податкової безпеки держави. Дослідження спрямоване на виявлення потенційних ризиків і загроз, які можуть виникнути внаслідок відсутності узгодженості між реформою господарського законодавства та чинною податковою системою, а також на формування науково обґрунтованих пропозицій щодо збереження функціональної стійкості податково-фінансової системи України в умовах воєнного часу та подальшої відбудови.

Стан опрацювання проблематики. Результати аналізу останніх досліджень і публікацій свідчать, що питання проблематики скасування господарського кодексу України, були розглянуті у працях таких науковців, як: Резнікова В.В. [1], Кузнєцова Н.С. [2], Подцерковний О.П. [3], Золотарьова О. [4], Сегал Є.А. [5].

Виклад основного матеріалу. Скасування Господарського кодексу України знаменує собою не просто зміну законодавчого масиву, а суттєвий крок у трансформації правової системи країни. Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 року № 4196-IX (набрав чинності 28.02.2025 року), визначено дату 28.08.2025 року як момент втрати чинності Господарським кодексом України (далі – ГК України). Цей крок потребує глибокого осмислення з точки зору національних інтересів, зокрема у площині економічної та податкової безпеки. [6].

Цей Закон від 09.01.2025 року № 4196-IX визначає правові та організаційні основи функціонування юридичних осіб певних організаційно-правових форм, а також об'єднань юридичних осіб упродовж перехідного періоду. Перехідний період, згідно з положеннями цього Закону, становить три роки з моменту набрання ним чинності.

Для порівняння, Господарський кодекс України, який набув чинності 1 січня 2004 року, діяв понад 20 років. Відповідно до Конституції України [7], ГК України [8] закріплював правові засади здійснення господарської діяльності, що ґрунтувалася на багатоманітності суб'єктів господарювання різних форм власності.

Господарський кодекс України був спрямований на стимулювання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва, що, у свою чергу, мало забезпечити підвищення ефективності суспільного виробництва та його соціальну орієнтованість згідно з положеннями Конституції України. Крім того, Кодекс мав на меті утвердження суспільного господарського порядку в економіці держави та сприяння її інтеграції й узгодженості з іншими економічними системами.

Зануримось трішки в сплетіння історії прийняття ГК України. А найцікавішим тут є саме те, що на відміну від тогочасного світового тренду, в Україні відмовилися від назви «комерційний кодекс», під час його опрацювання та підготовки до розгляду у 2001 році. Відповідно до зауважень та пропозицій народних депутатів України до редакції проекту Господарського (комерційного) кодексу України, прийнятої в попередньому читанні, з назви проекту слово: «комерційний» було вилучено і викладено назву у редакції: «Господарський кодекс України» [9].

Проте, світова практика вбачає використання саме назви «Комерційний кодекс», хоча із деякими можливими варіаціями:

- 1) Комерційний кодекс Австрії [10];
- 2) Кодекс економічного права Бельгії [11];
- 3) Комерційний кодекс (закон) Латвії [12];
- 4) Комерційний кодекс Люксембургу [13];
- 5) Комерційний кодекс Нідерландів [14];
- 6) Комерційний кодекс Німеччини [15];
- 7) Комерційний кодекс Південної Кореї [16];
- 8) Єдиний комерційний кодекс Сполучених штатів Америки [17];
- 9) Комерційний кодекс Франції [18];
- 10) Кодекс економічної діяльності Естонії [19];
- 11) Комерційний кодекс Японії [20].

Також варто вказати наступне. Під час ухвалення ГК України ще у 2002 році було звернено увагу на його неузгодженість із Цивільним кодексом України, а також на суперечності з Конституцією України та міжнародними зобов'язаннями. Ці проблеми стали основою тривалих дискусій, що зрештою й привели до рішень щодо його скасування. Ще під час ухвалення Господарського кодексу України в Пропозиціях Президента України до Господарського та Цивільного кодексів України, а також до Законів України «Про порядок введення в дію Господарського кодексу України» та «Про введення в дію Цивільного кодексу України» від 14 лютого 2002 року, зверталася увага на те, що: «Ці Кодекси не узгоджуються між собою, одні й ті самі положення регулюються по-різному, обидва Кодекси містять численні положення, які не відповідають Конституції України, міжнародно-правовим зобов'язанням України. ... Підсумовуючи викладене, не може бути підписано і взято до виконання Господарський кодекс України і Цивільний кодекс України, які не тільки не вирішують існуючих проблем правового регулювання приватних і публічних відносин, а й не відповідають проголошеним Конституцією України загальним засадам, змісту і спрямованості діяльності держави, які полягають у захисті й гарантуванні прав і свобод людини, відповідальності держави перед людиною за свою діяльність (стаття 3).» [21].

Згідно зі статтею 17 Конституції України [7], забезпечення економічної безпеки належить до основних функцій держави, а в контексті статті 92 – її правові засади мають бути визначені виключно законом. Водночас фінансова складова, а саме податкова безпека, є центральною для гарантування національної безпеки в цілому. Відсутність синхронізації між змінами у господарському та податковому законодавстві створює ризики порушення сталості податкових надходжень і, відповідно, економічної стійкості держави [22, с. 7-8].

Сьогодні викликає занепокоєння той факт, що Закон № 4196-IX, яким скасовується ГК України, вніс зміни до 47 законодавчих актів, однак Податковий кодекс України залишився поза межами змін. Враховуючи, що податкова система є ключовим інструментом фінансової стабільності держави, таке ігнорування викликає питання щодо комплексності підходу до реформування господарського законодавства [6].

Аналіз структури класифікації законодавства [23] на офіційному порталі Верховної Ради України [24] свідчить про відсутність окремої категорії «господарське законодавство». Натомість правове регулювання господарських відносин розпорошено між різними галузями. Це ускладнює цілісність правозастосування й може мати негативні наслідки для правової визначеності суб'єктів господарювання.

Результати аналітичного огляду свідчать про те, що серед згаданого вище розподілу документів, згідно юридичної класифікації Верховної Ради України, відсутня позиція «Господарське законодавство». Проте, назви пунктів 15–23 цього розподілу документів, а саме: 15) Загальні засади правового регулювання економічного розвитку; 16) Законодавство про діяльність галузей промисловості; 17) Законодавство про основи містобудування; 18) Законодавство про забезпечення діяльності транспорту; 19) Законодавство про забезпечення діяльності зв'язку; 20) Законодавство з питань торгівлі та громадського харчування. Побутове обслуговування населення; 21) Законодавство про використання ядерної енергії та радіаційний захист. Законодавство з питань ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших ядерних аварій і випробувань; 22) Законодавство про сільське господарство та агропромисловий комплекс та 23) Законодавство з питань кооперації, – вочевидь визначають правові основи господарської діяльності різноманітних суб'єктів господарювання. І на сьогодні правове регулювання суспільних відносин в економічній системі України та у сфері розвитку підприємництва, зокрема, здійснюється правовими нормами Господарського кодексу України [8].

Серед одинадцяти юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками), складеного у формі каталогу, а саме: 1. Конституція України, 2. Галузі права, 3. Основи конституційного ладу. Загальні принципи, 4. Права, свободи і обов'язки людини і громадянина, 5. Організація державної влади, 6. Автономна Республіка Крим, 7. Місцеве самоврядування, 8. під «потенціал» /розширення, 9. Державні фінанси. Податки і збори, 10. Військові формування, сили правопорядку та органи дізнання, 11. Недержавні організації, пунктом другим визначена юридична позиція: «2. Галузі права» [25].

Відповідно до цього другого пункту «2. Галузі права» Каталогу юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками), правова система України визначена наступним переліком галузей права: 2.1. Адміністративне право, 2.2. Адміністративне процесуальне право, 2.3. Виборче право, 2.4. Господарське право, 2.5. Господарське процесуальне право, 2.6. Екологічне право, 2.7. Житлове право, 2.8. Земельне право, 2.9. Конституційне право, 2.10. Кримінальне право (та адміністративні правопорушення), 2.11. Кримінальне процесуальне право (та провадження у справах про адміністративні правопорушення), 2.12. Виправно-трудове право, 2.13. Митне право, 2.14. Морське право, 2.15. Муніципальне право, 2.16. Нотаріальне право, 2.17. Повітряне право, 2.18. Сімейне право, 2.19. Судоустрій, 2.20. Трудове право, 2.21. Фінансове право, 2.22. Цивільне право, 2.23. Цивільне процесуальне право [26]. Серед наведеного вище переліку двадцяти трьох галузей права, четверту позицію закріплено за галуззю «2.4. Господарське право». Тобто, правова система України за класифікацією Конституційного Суду містить окрему галузь – господарське право, що також ставить під сумнів доцільність повного скасування ГК України без належного замітника, який би відображав специфіку господарських відносин, зокрема в частині участі держави в економічних процесах, управління майном, контролю за дотриманням правил конкуренції тощо.

Отже, в умовах війни та необхідності післявоєнного відновлення, питання економічної безпеки набуває першорядного значення. Будь-які зміни в законодавстві, що впливають на базові механізми економічного управління, мають супроводжуватися попереднім стратегічним аналізом наслідків для фінансової стабільності, інвестиційного клімату, податкової дисципліни та інших ключових параметрів податкової безпеки держави.

Висновки. Скасування Господарського кодексу України з 28 серпня 2025 року є безпрецедентним кроком у правовій трансформації української економіки. Упродовж двох десятиліть ГК України виконував ключову роль у регулюванні господарських відносин, забезпечував правову визначеність суб'єктів господарювання, формував основу економічного порядку держави. Його вилучення з правового поля без адекватного замітника створює загрози для цілісності економічної архітектури країни, що особливо критично в умовах воєнного стану та майбутнього відновлення України.

Особливе занепокоєння викликає (у контексті відміни ГК України) відсутність змін до Податкового кодексу України в межах правової реформи, що суперечить засадам системності та послі-

довності законодавчого процесу. Податкова безпека як фундаментальний елемент національної безпеки вимагає ретельної узгодженості з усіма елементами господарського регулювання. Недостатня інтеграція нових підходів до регулювання господарської діяльності з фінансово-податковими механізмами може призвести до зниження ефективності податкової системи, втрат доходів бюджету та послаблення спроможності держави фінансувати свої стратегічні функції.

У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що правова реформа у сфері господарських відносин повинна супроводжуватися:

- а) повноцінною заміною інституційних норм Господарського кодексу з урахуванням національної специфіки;
- б) обов'язковою ревізією та адаптацією Податкового кодексу України;
- в) узгодженням з положеннями Конституції України щодо гарантій економічної та фінансової безпеки;
- г) врахуванням міжнародного досвіду кодифікації комерційного/господарського права.

З огляду на виклики, які постали перед державою, саме комплексність, системність і стратегічна обґрунтованість законодавчих змін мають стати запорукою збереження економічного потенціалу та зміцнення податкової безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Резнікова В.В. Скасування господарського кодексу України: спосіб ефективної модернізації правового регулювання господарської діяльності чи дестабілізуючий фактор для сфери господарювання? *Право та інновації*. 2016. № 2. С. 110–112.
2. Кузнецова Н.С. Скасування Господарського Кодексу України: потенційні наслідки та необхідні передумови. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27, № 1. – С. 14–54.
3. Подцерковний О.П. Про загрози антимонопольно-конкурентному середовищу від скасування Господарського кодексу України. *Право України*. 2021. № 11. С. 27–40.
4. Золотарьова О. Щодо проблеми скасування Господарського кодексу України. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 145–153.
5. Сегал Є.А. Причини та наслідки скасування Господарського кодексу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 83(1). С. 385–390.
6. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. *Голос України* від 27.02.2025. № 40.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
9. Порівняльна таблиця до другого читання проекту Господарського (комерційного) кодексу України від 19.06.2001. URL: https://static.rada.gov.ua/osmir/tables/06_2001/TABL53700002.html (дата звернення: 08.05.2025)/
10. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Unternehmensgesetzbuch. 01.01.2007. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001702> (дата звернення: 10.05.2025).
11. Code de droit économique. 28 FEVRIER 2013. URL: https://www.ejustice.just.fgov.be/img_l/pdf/2013/02/28/2013A11134_F.pdf (дата звернення: 10.05.2025).
12. Commercial Law. 13.04.2000. URL: <https://likumi.lv/ta/id/5490-komerclikums> (дата звернення: 10.05.2025).
13. Code de commerce. 01/11/2023. URL: <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/commerce/20231101> (дата звернення: 10.05.2025).
14. Wetboek van Koophandel. Geldend van 01-01-2015 t/m. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001838/2015-01-01> (дата звернення: 10.05.2025).
15. Handelsgesetzbuch. Ausfertigungsdatum: 10.05.1897. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/HGB.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).

16. Commercial Act. No. 17354, Jun. 9, 2020. URL: https://elaw.klri.re.kr/kor_service/lawView.do?hseq=54525&lang=ENG (дата звернення: 10.05.2025).
17. Uniform Commercial Code. 1952. URL: <https://www.law.cornell.edu/ucc> (дата звернення: 10.05.2025).
18. Code de commerce. 01 septembre 2000. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379 (дата звернення: 10.05.2025).
19. General Part of the Economic Activities Code Act. Entry into force 01.07.2014. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522082014004/consolide> (дата звернення: 10.05.2025).
20. Commercial Code. Act No. 48 of March 9, 1899. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4293> (дата звернення: 10.05.2025).
21. Пропозиції Президента України до Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України, а також до Закону України «Про порядок введення в дію Господарського кодексу України», Закону України «Про введення в дію Цивільного кодексу України» від 14.02.2002 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0891&skl=5 (дата звернення: 08.05.2025).
22. Коломієць П.В. Концептуальні аспекти правового забезпечення податкової безпеки України: монографія. Державний податковий університет. Ірпінь; Полтава: Видавництво ПП «Астрая», 2023. 468 с.
23. Розподіл документів, згідно юридичної класифікації: Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/klas#150> (дата звернення: 15.05.2025).
24. Головна сторінка розділу «Законодавство України» офіційного веб-сайту Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main> (дата звернення: 15.05.2025).
25. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/katalog-yurydychnyh-pozyciy-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-za-rishennnyamy-vysnovkam> (дата звернення: 15.05.2025).
26. «2. Галузі права.» Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/zagolovok/2-galuzi-prava> (дата звернення: 15.05.2025).